

4. Пільгук І. І. Степан Руданський. Нарис життя і творчості / І. І. Пільгук. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1956. – 115 с.

5. Сиваченко М. Є. Студії над гуморесками Степана Руданського (порівняльно-культурологічний аспект) / Від. ред. І. О. Дзеверін; упорядкування Г. М. Сиваченко; передмова П. М. Федченка / Микола Сиваченко. – К.: Наукова думка, 1995. – 228 с.

6. Цеков Ю. І. Степан Руданський. Нарис життя і творчості. Літературний портрет / Ю. І. Цеков. – К.: Дніпро, 1983. – 176 с.

ТЕКСТ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ФРАЗЕОТВОРЕННЯ

Коваленко Н. Д.

*кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови*

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна*

В останні десятиріччя спостерігаємо зацікавлення українських дослідників на рівні виявлення складу, просторового поширення та особливостей варіювання ареальної фразеології. Результатом польових досліджень є окремо видані фразеологічні словники, що презентують усі три наріччя української мови, а це значно розширило емпіричну базу даних для наукового опрацювання: західнополіські записали Г.Л. Аркушин і З.С. Мацюк, середньополіські – Г.М. Добролюжа, східнослов'янські та степові – В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко), наддніпрянські – В.А. Чабаненко, західноволинські уклад Г.Л. Аркушин, лемківські – Н.Д. Вархол і А.О. Івченко, Г.Ф. Ступінська та Я.В. Битківська, південноволинські систематизувала Н.В. Кірілкова. Залучення матеріалів з інших говорів української мови дозволить здійснити ґрунтовний ареальний опис усієї фразеологічної системи, уточнити, підтвердити чи спростувати наявні висновки теоретико-методологічного плану.

Тексти зв'язного говіркового мовлення, опублікування яких активізувалося останнім часом, є багатомірним, комплексним і самодостатнім джерелом у пізнанні процесів фразеотворення. Саме розповіді носіїв говірки найповніше віддзеркалюють матеріальну і духовну культуру нації, слугують переконливим джерелом для вивчення проблеми механізму творення фразеологічної одиниці. П.Ю. Гриценко зауважує: «Зверненням до

діалектних текстів як джерела лінгвальних свідчень ми змінюємо не лише базу даних діалектології, а з нею – й репертуар спостережуваних явищ, ми відчутно міняємо перспективу бачення й оцінки діалектних, ширше – мовних явищ» [4, с. 15].

Важливими є дослідження виявів функціонування фразем у говірковому мовленні, бо саме «діалектологічність» передбачає особливу увагу до розмовності – які слова, словосполучення можуть заступати фразеологізм і навпаки. У момент комунікації, коли до якоїсь інформації, повідомлення долучається співрозмовник, фразеологізм із периферійної зони (у плані функціональної ролі) переходить у центральну, стає максимально навантаженим, наприклад: *і |зара йік|шо йа пубачу де ск|рпнку там // то йа |просто / стар|рєй ч'олов'ік / но йа |просто / аж ме|не / вс'а |кожа з|раїє // та|ку о|хоту йа мав* [1, с. 155]; *ха|з'айка нам дала куку|рузи / н'є / да|вайте з|варемо хоч' не ва|рили ж н'і|ч'ого / побули ш|іст' м'іс'ац'і|ю / н'і |разу борш|ч'у |рот'і |у нас не бу|ло* [10, с. 39]; буковинські – *то та|кі пом'і|дори шо // е-е // |можна за|багнути йіх // йа аш |слину ли|зайу* [2, с. 87].

Народження фразеологізму відбувається у тексті та пов'язане з текстом. Реалізуючись у нових форматах, фразеологізми набувають переносності, переосмислення, але все ж «утримують» щось первинне, початкове. Зіставлення текстів і словникових фразеологічних статей демонструють ще реальну межу між словосполученням і вже фразеологізмом, наприклад, у текстах закарпатських говірок: *Было ісе д|уже да|вно / коли йа ш|чи д'і|уб|б|у была // ж|іла |у нас у сил'і М|олв'іна // та|д|а |у нійі да|вно |умер / ма|ла йе"н:|у д'і|уб|ку та|ї от|а с'а в|уд:|ала на ст|ор|бну* [8, с. 113]; у гуцульських: *А в'ін / то|д'і ма|у ті л'і|та жи йа / йак в'ін ро|с|казува|у // йак йа х|лоп|ц|им бу|у* [5, с. 215]; у словнику вже зафіксовано фразеологізм – *ще тоді (тогда), як баба дівков була* «дуже давно» [6, с. 238]; у текстах гуцульських говірок: *хочу роу|ска|зати ма|лен|ку і|стор'і|ю за се"ло По"нови|ч'і // вуно |було |дуже ма|ле то"то се"ло // ку|лис" да|вно |ше йак па|ну|вала |у нас А|ў|стр'і|їа / за А|ў|стр'і|скоу|ї і|м|пер'і|ї / бы|ли па|ни тут // ма|ли ф'і|л'вароук* [9, с. 28]; у словнику – *за небіжски Австрії* 1. за часів Австро-Угорської імперії; 2. дуже давно [6, с. 484].

Інформаційна достатність діалектного тексту підтверджується й автокоментуванням носіїв говірки походження окремих сталих виразів, характерних для їх місцевості. Мовець намагається чіткіше й повніше передати співрозмовнику зміст свого повідомлення, найтонші емоції та стани (дошукуючи слова, відтворюючи фразеологізми) у момент, коли не має впевненості, що реципієнт точно його розуміє, «правильно» сприймає інформацію. Автокоментар історії постановя сталих виразів знаходимо у

збірках текстів діалектного мовлення різних часів і територій, наприклад, у середньополіських говірках: *Бобер йак уг'лане л'уд'іну / то вел'мі' п'лаче по д'ет'ах / його наша мат'і бачи'ла з д'ет'мі'' / і так в' он п'лакаў кажут / так с'л'ози' котец; а йак з боб'ра* [3, с. 76]; у буковинських: *до ш'коли кни жок не'' булости / ўчилиси х т'іли / ўчитиси на чому / а те перки не'' хт'а ўчитиси ц'і д'іти / не'' хт'а / ди'тино // а йак румини би'листи / хто не'' хт'іу ўчитиси // те'' перки кажут / не''ма на тебе рум'іна* (сміт Кельменці Кельменецького р-ну Чернівецької обл.).

Автокоментування як метод запису фразеологізмів та методика досліджень ареального мовлення має важливе значення у пізнанні не тільки явища народження фразеологічної одиниці, а й її різноаспектного функціонування. Саме коментуючи значення лексеми *клепка*, носії подільських та суміжних наддністрянських і волинських говірок навели приклади чисельних варіантів сталих виразів із досліджуваным компонентом, наприклад: *ли''шитис' бе''с клепки, клепка ро'с'тала' (ўсохла'с'а, упала), забу'бити клепку, роззу'бити клепки, клепки не'' с'тало (поз'бути'с'а) «втратити розум»; ўт'рати'ти клепку* 1. «зробити щось необдумано»; 2. «збожеволіти». У збірці Матвія Номиса знаходимо вираз *тобі клепки одної в голові не достас: тобі треба клепку вставить* із зазначенням місця запису – Брацлавщина (територія сучасного Східного Поділля) [7, с. 293]. У тексті сучасної наддністрянської говірки, суміжної з подільською, теж виявляємо вживання фразеологізму *клепки бракує* зі значення «нерозумний»: *мін' і чо'ду'в'ік'кажи / шо мін' і клепки бра'кує // н'е вам ни бра'кує клепки / вам бра'кує дв'і // ну та наї' буде* [3, с. 266].

Саме опис фраземіки сучасного говіркового мовлення на основі текстів уможливило не тільки поглиблення фразеологічних досліджень української мови, а й з'ясування проблемних питань про збереження чи втрату говіркових явищ, про нашарування та глибинний у часі зв'язок між діалектизмами і компонентами фразеологізмів.

Література:

1. Аркушин Г.Л. Голоси з Волинського Полісся (Тексти) / Григорій Аркушин. – Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. – 542 с.
2. Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів / укл.: Руснак Н., Гуйванюк Н., Бузинська В. – Чернівці: Рута, 2006. – 383 с.
3. Говори української мови: збірник текстів. – К.: Наукова думка, 1977. – 590 с.
4. Гриценко П.Ю. Текст як простір вияву діалектних явищ / П.Ю. Гриценко // Збірник лінгвістичних праць. – Ізмаїл, 2000. – С. 9-15.

5. Гуцульські світи. Лексикон / Н. Хобзей, Т. Ястремська, О. Сімович, Г. Дідик-Меуш. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013. – 668 с.

6. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дідик-Меуш. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 896 с.

7. Приказки, прислів'я, і таке інше. Уклав М. Номис. – К., 1993. – 768 с.

8. Українські закарпатські говірки. Тексти / упоряд. та примітки: О.Ф. Миголинець, О.Д. Пискач. – Ужгород, 2004. – 400 с.

9. Українські говірки південно-західного наріччя. Тексти / упор. та автор передм. Н. Глібчук. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 238 с.

10. Українські східнословобожанські говіркисучасні діалектні тексти: навч. посібник / Глуховцева К.Д., Леснова В.В., Ніколаєнко І.О. – Луганськ: ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2011. – 424 с.

ДО ПРОБЛЕМИ СУТНОСТІ ЛІНГВІСТИЧНОГО МЕТОДУ (ЛІНГВОІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)

Маторіна Н. М.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри германської та слов'янської філології

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ, Донецька область, Україна

Будь-який науково-пізнавальний процес, як відомо, має три складові: об'єкт пізнання, суб'єкт, що вивчає об'єкт пізнання, і метод пізнання. За допомогою методу суб'єкт пізнає досліджуваний об'єкт. Вочевидь, що об'єм і ґрунтовність нових знань залежать від ефективності застосованих методів. Зрозуміло, кожен метод може бути доцільним чи недоцільним, тобто сам по собі метод не гарантує здобуття нового знання, але без нього неможливе жодне пізнання. Тому одним із найважливіших показників рівня розвитку тієї або тієї науки є методи наукового дослідження – їхня різноманітність і пізнавальна ефективність.

Отже, метод – це система правил та принципів аналізу явищ, спосіб організації теоретичного й практичного освоєння дійсності. Кожному методу притаманні власні принципи й завдання, проте їх об'єднує спільна мета – набуття знань. В. А. Звегінцев з цього приводу зауважував: «Сам по собі метод